

János Zsigmond és az 1571-iki marosvásárhelyi országgyűlés.¹

Marosvásárhely az unitáriusoknak történeti emlékekkel megszentelt városa. Ebben az évben van 370-ik évfordulója annak, hogy Marosvásárhelyen, a most annyira szeretett és dédelgetett székely fővárosban, mely annyiszor látta a történelem romboló és felemelő erőit, János Zsigmond unitárius fejedelem kérésére az összegyűlt rendek kimondták az unitárius vallás törvényesítését. Mi, az egész országból idesereglett unitáriusok érezzük e nevezetes évforduló történelmi jelentőségét és keressük a nagy erdélyi fejedelem szellemét szent városunkban.

A mohácsi vész nagy változást hozott Magyarország és Erdély életébe, de a magyar nemzet életére még döntőbb jelentőségű esemény volt az a vallási forradalom, amit *hitújításnak* neveznek. Jézus Krisztus munkálkodása óta a kereszténység történetében a hitújítás a legnagyobb szellemi mozgalom, amely az egész világot áthatotta. Erdélyben is nagy átalakulást vont maga után. Erdélynek akkori rendei az országgyűléseken korukat meghaladó határozatokat hoztak a nagy szellemi mozgalom idején. S míg más országokban annyi vér folyt a lelkiismereti szabadság megvédéséért, addig Erdély vér nélkül, vallásos türelemmel lett a vallásszabadság hazája s ez a *világtörténelmi tény János Zsigmond uralkodása alatt történt*. Ebben van tulajdonképpen János Zsigmond *történeti jelentősége*.

Mikor János Zsigmond 1556-ban Lengyelországból Erdélybe visszajött, még törhetetlen híve a katolikus egyháznak. Közben nagy lelki átalakuláson ment át, 1563-ban elhagyta ősei hitét és lutheránussá lett. Majd a kálvinizmus felé hajlott, míg

* Előadás Marosvásárhelyen, a Zsinati Főtanács alkalmával 1941. június 28-án tartott emlékünnepeken.

végre az *unitárizmusban* látta és érezte meg a hitújítás legmagasabb csúcsát.

A mindig forrongó Erdélyben folyton változtak a vallási ügyek, mint általában mindenütt a XVI. században. Az Erdélyt foglalkoztató kérdések között akkor a legfontosabb a *vallás* volt. A politikai vitatkozások helyett teológiai viták voltak a mindennapi beszéd tárgyai. A fejedelemtől kezdve mindenki, a köznép is, vallásos kérdésekkel foglalkozott, vitatkozott. János Zsigmond nemcsak tevőlegesen vett részt a hitvitákon, hanem a „Nagyváradai Disputatio“ kiadását maga személyesen ellenőrizte, azon több helyen javított, vagy ahol esetleg hiányos volt, azt emlékezte szerint kiigazította.

A nagyváradai vitatkozás nagy csorbát ütött a háromság-hívők táborán. Csak Nagyváradon nemsokára háromezeren tértek át az unitárius vallásra s Esztergomtól Tolnáig, Pécsig, mindenütt voltak az Egy Istennek hívői.

Az unitáriuzmus a nagyváradai vitatkozás után olyan hatalmas lendületet vett, hogy az ellene hozott medgyesi határozatot már nem tudták végrehajtani. Hiába volt Méliusnak és társainak megfeszített küzdelme „az új eretnesség“ elnyomására, mert a speyeri békepontok megállapítása után a fejedelem nyíltan *unitáriusnak* vallotta magát s mivel maga Miksa császár-király is türelmes volt, a fejedelem leendő nejeinek biztosította vallása szabad gyakorlatát s most már a *fejedelem kívánta a rendektől*, hogy az unitáriusoknak is adják meg a szabad vallásgyakorlatot. A törvényhozás munkáját 1571-ben, a marosvásárhelyi nagy vártemplomban, János Zsigmond jelenlétében vallásos viták előzték meg, amelyen mindkét részről heves felszólalások voltak. Amint Orbán Balázs is megemlíti*, Dávid Ferenc Göcsi Mátéval, a későbbi ref. püspökkel vitázott. Maga János Zsigmond is részt vett az élénk vitában és a szép csúcsíves vártemplom, mely a reformáció idejében előbb a lutheránusoké, azután a reformátusoké lett, ma már ugyan megújításért esedezik, de élő kövei, melyek szemtől-szembe látták még nagy fejedelmünket, ma is tanuskodhatnak János Zsigmond lobogó vallásos hitéről és buzgólkodásáról.

A vallási viták után a marosvásárhelyi országgyűlésen János Zsigmond kívánságára a rendek magas szellemű türel-

* Orbán Balázs: A Székelyföld leírása. III. köt. Marosszék. 123. l.

mességgel kimondták az unitáriusok szabad vallásgyakorlatát e szavakkal: „Miért, hogy Krisztus Urunk parancsolja, hogy először az Isten országát és annak igazságát keressük, az *Isten Igéjének praedikálása* és hallgatása felől végeztetett, hogy amint ennek előtte is Felsőged országaival elvégezte, hogy az *Isten ígéje mindenütt praedicáltassék, az confessioért senki meg ne bántassék*“.*

Az unitárius vallás törvényesítésével az erdélyi reformáció befejeződött s Erdélyben az *unitárius lett a negyedik bevett vallás*. Az 1571. év január 6—14-ig tartott marosvásárhelyi országgyűlés alkotása, amelynek most *évfordulóját* ünnepeljük, örökre emlékezetes marad nemcsak Erdély, hanem Európa, sőt a világ történetében is, mert itt jutott először diadalra a teljes *vallásszabadság* eszméje. Ez a törvény is János Zsigmond nemes lelkét és magas szellemét dicséri örökre. Az ortodox egyházak mellett a legszabadelvűbb keresztény vallást is János Zsigmond gondoskodásából törvényesítették. Az unitárius vallás törvényesítése utolsó nagy alkotása János Zsigmondnak. Ez a törvény képezte sziklaszilárd alapját, jogi biztosítékát a magyar unitárius egyház felépítésének és további életének, s nagy jelentősége abban van, hogy enélkül ellenségei a következő évszázadban kétségtelenül megsemmisítették volna.

Marosvásárhely két kiváló polgárának, *Borsos Sebestyénnek* és *Nagy Szabó Ferencnek* feljegyzéseiben értékes adatokat találunk János Zsigmondról, a vallásújításról és Marosvásárhely vallási viszonyairól. Nagy Szabó Ferenc Marosvásárhely szülöttje, atyja Marosvásárhely bírása, anyai nagyatyja pedig Borsos Sebestyén volt. Nagy Szabó Ferenc vagyonos polgár, de azért mesterséget is tanult. Kitűnő népies *emlékirataiban* ezeket írja:

„Mind e tájban Vásárhelyt is voltanak nagy hánykódásban a religio válogatásban, mert majd *fele a városnak*, ugyan a *nagyja*, az új haeresist (eretnekséget), a Blandratáét bevette vala. Egyszóval: a szászokon kívül mind az országban lakó magyarság ily veszélyben forgott akkort. Csík, Gyergyó és Udvarhely egy néhány falukkal össze, Marosszéken is a Havas alatt egy néhány falu nem állottak el a régi avas pápistaság mellől. Mind a két vallást úgymint a kálviniána és az ariana

* Erd. Orszgy. Eml. II. k. 374. l.

valóban kellebbe magát a szegény ítéletnélkül való *vulgus* előtt. De mivel a király választá magának az ariana, vagyis fotiniana vallást, majd mind az ország arra hajol vala“. Megállapítja a katolikus Nagy Szabó Ferenc krónikájában azt is, hogy János Zsigmond vallási téren nem erőszakoskodott*. Nagy Szabó Ferenc feljegyzései 1580-tól kezdődnek, de amint láttuk, a János Zsigmond korában levő vallásújítást is tárgyalja, ami még, úgylátszik, eleven emlékezetben élt s így feljegyzései teljesen hitelt érdemlők.

Mikor az 1571-iki országgyűlést tartották, akkor egy másik krónikás, *Borsos Sebestyén* volt Marosvásárhely bírása. Krónikája 1490-től kezdve 1583-ig tart. Sajnos, hogy ami minket nagyon érdekelne, az 1571—1579-ig levő 9 év, azaz pontosan a János Zsigmond halálától Dávid Ferenc haláláig terjedő feljegyzések elvesztek. Nagy Szabó Ferenc, aki csaknem egy századdal később írta krónikáját, már megállapította, hogy „az exemplárból két levél kiszakadott“. Ennél szabatosabb az, hogy valaki kiszakította a 2 lapot, de hogy miért, arról semmit sem lehet megállapítani.

Az egykorú Borsos Sebestyén, aki János Zsigmondot szemtől-szembe látta és talán idejövetelekor a fejedelmet üdvözölhette is, mint a város bírása, így ír János Zsigmondról: „Egy istenfélő és *tökéletes* igaz keresztény fejedelem vala, kinél drágalatosabb királya nem volt a keresztényeknek, ki az Isten ígéjének ilyen tudakozója lett volna. Ez a tanítóknak nemhogy rontója lett volna, de inkább nagy oltalmazója. Noha az Antichristusnak az ő találmányát a háromságos-minden szerzésével egyetemben megutálta és megvetette vala, és a prófétáknak és evangyelistáknak tanítások és írások szerint az egyedül való Atya-Istenről és annak az ő fiáról igaz vallásban vala. De *mindazonáltal egyik fél tanítóit is nem háborgatja vala*, sőt inkább még az istentelen tanítókat is azonképpen táplálja vala a Kristus tanítása szerént, azoknak kigyomlálását az Isten ígéjére hagyta vala, mely Istennek ígéje őket naponként írto-gatja vala“.**

A fényes múltú Erdélynek legszebb, legnagyobb alkotása a hit- és lelkiismereti szabadság megteremtése, melynek állam-

* Nagy Szabó Ferenc krónikája. Erd. Tört. Adatok. I. k. 28. l.

** Borsos Sebestyén krónikája. Erd. Tört. Adatok. I. k. 34—35. l.

jogilag való diadalra jutása, törvényesítése, amint láttuk, a János Zsigmond nevéhez fűződik, ami egymagában is örökkön-örökké tündöklő nevet biztosít az egyetemes történelemben is nemcsak János Zsigmondnak, hanem Marosvásárhelynek is, mert a János Zsigmond dicsősége a Marosvásárhely dicsősége is, egymás mellett említi nevüket, mind Erdély története, mind az egyetemes történelem.

„Mikor a gyűlés elvégeztetett volna — írja a krónikás —, méne a király Görgény várába és ott megbetegedett, és igen betegen méne alá Fejérvárra“. Nem is lett jobban s a marosvásárhelyi országgyűlés után nemsokára, 1571. március 14-én meghalt János Zsigmond, az első unitárius fejedelem, az utolsó választott magyar király. Így lett nekünk unitáriusoknak az 1571-ik év az élet és halál éve. Ennek az évnek köszönhetjük életünk biztosítását, de gyengülésünk is itt kezdődött.

Történelmi jelentőségű évfordulókra nem elég visszatekinteni, nem elég előadásokat rendezni, hanem az ősök értékes alkotásait a maguk nagyszerű átértékelésében szívünk egész melegével át kell éreznünk és a dicső múlt történelmi tanulságait okosan fel kell használnunk a jövőben.

Nekünk, unitáriusoknak két fegyverünk van: a szabadelvűség és az igazság. Már XVI-ik századi őseink is ezekkel éltek és harcoltak. Hisszük, hogy mindnyájan méltók leszünk szent örökségünkhöz. Legyen ezért ez az *évforduló* egyházunkra nézve *új élet kezdete*. Marosvásárhelyen, ebben a nagy történelmi levegőjű városban hitet, erőt, kitartást kell meríteni és törvényszerűen szent fogadalmat kell tennünk arra e megszentelt helyen, hogy *megújulunk és mindnyájan egységesen munkálkodva* életünknek minden erejét szent egyházunk emelkedésére fordítjuk!

P. Szentmártoni Kálmán.

* Borsos Sebestyén krónikája. U. o. I. k. 26. 1.

Zsinat után.

Zsinatunkat megtartottuk. Marosvásárhelyen, történelmi múltunknak e kimagasló jelentőségű helyén tartottuk meg. Az unitarizmus szempontjából ez emlékeztető hely — emlékeztető Zsinat. Foglalkozunk ezzel, mert a gondos gazda végigtekint végzett munkáján, s mérlegeli minő következtetéseket vonhat le, minő eredményeket várhat a végzett munka után.

Megállapíthatjuk, hogy a Zsinatunk iránti érdeklődésben nem volt fogyatékoság, a várakozásnak megfelelő számban jelentek meg azon a hívatottak. Ott láttuk egyházunknak és egyházi intézményeinknek csaknem minden vezetőségi tagját. Jelen volt papi- és világi egyházi tanácsosainknak óriás sokasága és a zsinati munkánk iránti érdeklődők hatalmas tömege. E tényből le kell szűrünk annak megállapítását, hogy az unitárius hitünk és egyházunk sorsa és jövője iránti érdeklődés nem lankadott; az azokhoz való hagyományos ragaszkodásunk meg nem fogyatkozott. Minthogy sem a térbeli távolságok, sem a szinte legyőzhetetlen nehézségű utazások, sem a háborús helyzet nem akadályoztak meg a megjelenésben, ebből bizvást következtethetünk arra is, hogy az egyházunkért és hitünkérti hagyományos áldozatkészségünk is teljes erejében megvan, megnyilatkozásra készen áll.

E Zsinaton ölelhattük keblünkre a 22 éven át nélkülözött, a szerencsétlen trianoni határ által tőlünk elválasztott ősi hazai hittestvéreinket, kik a beteljesedett viszontlátás édes örömeivel siettek vissza az édesanya ölébe, a hittestvérek szeretetébe; újra egyesülni mindörökre. Ha még ezúttal a magyar unitáriusok mindannyija nem jelenhetett meg, ha még sokan vannak, kiknek visszacsatolása még ma is vágy és várakozás, akkor is minden arcon a visszacsatolás vágya, minden megnyilatkozásban annak akarata volt a beszélő ténymegállapítás.

✱